

З.А. Бигельдиева, Ж. Бөртебаев, Ж.Макен
э.ғ.к., доцент, М.Ауезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
магистрант, М.Ауезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
студент, М.Ауезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
*Корреспондент авторы: zarenavip@mail.ru

МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕМЕНШІК ӘРІПТЕСТІК ЖОБАЛАРЫН ҚАРЖЫЛАНДЫРУҒА БАНКТЕРДІҢ ҚАТЫСУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Түйін

Қазақстанның тұрақты даму стратегиясын қалыптастыру үшін мемлекеттік және жеке меншік әріптестікті дамыту ерекше маңызды роль атқарады, жергілікті билік тәуекел-пайда міндеттемелерін оңтайлы бөлу негізінде кәсіпорындармен өзара әрекеттеседі. бұл инвестицияларды тартудың жаңа және тиімді әдісі, өйткені бұл серіктестік экономикалық өсуді ынталандырып қана қоймай, қоғамдағы маңызды инфрақұрылымды дамыта алады. Сонымен Қатар, Қазақстан республикасының заңдарында мемлекеттік жекеменшікәріптестік ұғымының формальды анықтамасы және олардың нысанының толық ережелері толық белгіленбеген. Кез келген инвестициялық жоба банктерге ақш долларынан алынған қаражатты өтеуге және алынған пайыздарды төлеуге кепілдік берген жағдайда ғана қызығушылық танытады.Бұл мақалада мемлекеттік-жекешелік әріптестік қаржыландыру бойынша мемлекет пен банктер арасындағы ынтымақтастық мүмкіндігі талқыланады. Екінші деңгейдегі банктердің инвестициялық жобаларын және мемлекеттік органдарды бағалау әдістері зерттеліп, әртүрлі аспектілердегі олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары зерттелген. Талдау негізінде бірлескен қызметтің ықтимал бағыттары туралы қорытынды жасалады. Үкімет пен банктер арасындағы ынтымақтастықты дамыту бағыттары ұсынылады.

Кілттік сөздер: инвестициялық жобаларды талдау, банктердің МЖӘ жобаларын қаржыландыруы, банктер мен мемлекеттің ынтымақтастығы.

Кіріспе

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік (МЖӘ) қаржыландырудың ортақ тетігі ретінде елдің экономикалық инфрақұрылымын дамытуда маңызды рөл атқарады. Қазіргі уақытта Қазақстанның МЖӘ Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделген және Азаматтық Кодекске және Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы заңға сәйкес тұжырымдалған. Қазақстанда агенттік Қазақстан Республикасының "Концессия туралы" заңы қабылданғаннан бері жұмыс істейді. Алайда, мемлекеттік-жеке меншік әріптестікинституты тиісті деңгейде дамымаған, өйткені ірі бизнес ойыншылары немесе шетелдік инвесторлар бірлескен инвесторлар ретінде қатысады. Жобалардың саны бастапқыда шамалы болды, сондықтан жобалардың жалпы санының жартысы ғана орындалды. Қазақстан Республикасының жаңа "Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы" Заңының енгізілуімен әртүрлі өңірлерде мемлекеттік-жекешелік әріптестікті дамытуды жандандыруда оң ілгерілеушілік байқалды. Алайда, инфрақұрылымдық жобалардың сапасына, келісімшарттардың ашықтығына және мемлекеттік органдардың жеке серіктестерге деген адалдығының артуына байланысты проблемалар бар [1].

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің ақпараттық-эмпирикалық базасын Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік-құқықтық актілері, атап айтқанда, инвестициялық жобалар аясындағы екінші деңгейдегі банктердің қызметін реттейтін «Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы» және «Концессиялар туралы» ҚР Заңдары құрады. Статистикалық мәліметтер көзі ретінде ҚР Ұлттық Банкінің, ҚР Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің ресми есептері, «Қазақстандық МЖӘ орталығы» АҚ талдау материалдары, сондай-ақ Қазақстанның ірі ЕДБ-нің жылдық қаржылық есептілігі пайдаланылды.

Жұмыстың методологиялық негізін ЕДБ-нің мемлекеттік сектормен өзара іс-қимыл тетіктерін зерделеуге бағытталған ғылыми тану әдістерінің кешені құрады:

-Институционалдык әдіс: екінші деңгейдегі банктердің МЖӘ жобаларында кредитор және қаржылық кеңесші ретінде әрекет ету мүмкіндіктерін айқындайтын ҚР нормативтік-құқықтық ортасын талдау үшін қолданылды.

- Экономикалық-статистикалық талдау: банктердің инфрақұрылымдық нысандарды кредиттеу серпінін бағалау, МЖӘ-ні қаржыландырудың жалпы көлеміндегі ЕДБ үлесін талдау және қазақстандық нарықтағы банктік тәуекелдер құрылымын бағалау үшін қолданылды.

- Салыстырмалы талдау әдісі: бәсекелестік артықшылықтар мен кедергілерді анықтау мақсатында ҚР ЕДБ-дегі ұзақ мерзімді кредиттеу шарттарын халықаралық қаржы институттары мен даму институттарының (ҚДБ, ЕҚДБ, АДБ) тәжірибесімен салыстыруға мүмкіндік берді.

- Қаржылық модельдеу және сценарийлік талдау әдістері: Қазақстан үшін ерекше факторларды (инфляциялық күтулер, валюта бағамдарының ауытқуы, мемлекеттік кепілдіктер мен кепілгерліктер тетіктері) ескере отырып, МЖӘ жобаларының несие қабілеттілігін бағалау алгоритмін әзірлеу үшін пайдаланылды.

- SWOT-талдау: қазақстандық банктердің МЖӘ-ге қатысуының күшті және әлсіз жақтарын жүйелеуге, сондай-ақ банктік секторды цифрландыру және ESG принциптерін енгізу контекстіндегі мүмкіндіктер мен қауіптерді анықтауға мүмкіндік берді.

Болжамды пайданы, сондай-ақ оларды алуды қамтамасыз ету тәсілдерін ескере отырып, экономиканың әртүрлі салаларындағы инвестициялық жобаларды бірлесіп талқылау және қаржыландыру тұрғысынан қаржы секторы мен мемлекеттің ынтымақтастығының перспективаларын зерделеу маңызды болыптабылады. Біздің ойымызша, "Қазақстанның мемлекеттік-жекеменшік әріптестік орталығы" АҚ мен екінші деңгейдегі банктер арасындағы ынтымақтастықты дамыту үшін мынадай қадамдар жасау қажет:

- Екінші деңгейдегі банктердің өкілдерін мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің мақсаттары мен міндеттеріне қатысты ақпараттандыру, сондай-ақ инвестициялық жобаларды қарау және қаржыландыру бойынша банктік тәжірибені зерделеу мақсатында "Қазақстандық мемлекеттік-жекеменшік әріптестік орталығы" АҚ қызметкерлерін семинарларға, конференциялар мен форумдарды өткізу және қатысу.

- Даму жобаларын бірлесіп несиелеу қызметтерін жүзеге асыру, оның ішінде әлеуетті қарыз алушылардың сапасын бағалаудың жалпы тәсілдерін анықтау, әзірлеу және келісу және инвестициялардың экономикалық және әлеуметтік тиімділігін талдау, сондай-ақ синдикатталған қарыздарды ұйымдастыру бөлігінде ынтымақтастықты талқылау тұрғысынан екінші деңгейдегі банктердің (оның ішінде исламдық қаржыландырумен айналысатындардың) өкілдерімен кездесулер ұйымдастыру.

- Екінші класты банктердің өкілдерімен кездесулерді ұйымдастыру, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі, министрліктер мен министрліктербанктердің даму жобаларына несие беру қабілетін арттыру мақсатында Қазақстан республикасының заңдары мен ережелеріне енгізілген түзетулерді талқылау. Серіктестер мен банктер әлеуетті клиенттердің қаржылық жағдайын бағалау және қаржыландыру процесін жүзеге асыру үшін қолданатын жалпы әдістерді іздеуге толығырақ қарастыру қажет, өйткені бізге бұл сектор екінші дәрежелі банктерді тарту үшін іргелі болып табылады және даму жобаларын жүзеге асырады. Атап айтқанда, даму саласында жобалар үш бағыт бойынша жүзеге асырылады:

- заңды тұлғалардың жарғылық капиталын құру және ұлғайту, мемлекеттік меншікті құру және дамыту мақсатында республикалық немесе жергілікті бюджеттерді қаржыландыруды көздейтін бюджеттік инвестицияларды және бюджеттік инвестициялық жобаларды іске асыру арқылы;

- белгілі бір уақыт кезеңі ішінде тікелей бюджеттік бағдарламаның әкімшісі бюджет қаражаты есебінен іске асыратын және аяқталған сипаты бар жаңа объектілерді құруға объектілерді реконструкциялауға, сондай-ақ ақпараттық жүйелерді құруға, енгізуге және дамытуға бағытталған іс-шаралар жиынтығы болып табылатын бюджеттік инвестициялық жобалар арқылы;

- республикалық немесе жергілікті бюджеттен қаржыландыруды қамтамасыз ету және әлеуметтік жобаларға бағыттау арқылы әлеуметтік қызметтерге бюджеттік инвестициялар арқылы.

Нәтижелер мен талқылаулар

Әлеуетті клиенттерді бюджеттік инвестицияларға, мысалы, банктік инвестициялық жобаларға бағалау кезінде қарыз алушының қаржылық жағдайын ескеру қажет (қаржылық есептіліктің жеткіліктілігі, көрсеткіштердің тұрақты динамикасы, кірістілік, өтімділік, болашақ ақша ағындарын растау және т.б.). Алайда, банктер әлеуметтік-экономикалық салдарды (экономикалық өсуге әсер ету, салықтар мен басқа да төлемдерден түсетін бюджет кірістерінің ұлғаюы және жұмыспен қамтылғандар санының артуы) жете бағаламайды. Себебі, жобаларды қаржыландыру кезінде банктердің басты мақсаты пайыздар мен пайыздық кірістер түрінде пайда табу болып табылады. Үкімет өз тарапынан инфрақұрылымды дамытуға, экономикалық өсуді ынталандыруға, бюджет кірістерін ұлғайтуға және жұмыссыздық деңгейін төмендетуге қатысты мәселелерге басымдық береді.

Сонымен қатар, мемлекеттік қаржыландыру жағдайында (бюджет есебінен) кепілмен қамтамасыз ету маңызды рөл атқармайды, ал банктер үшін кепілмен қамтамасыз ету қарыз қаражатының қайтарымдылығының кепілі ретінде қызмет етеді. Кепілдерді бағалауды, есепке алуды және мониторингті банктерде тәуелсіз сарапшы-бағалаушылармен ынтымақтасатын жеке бөлімше жүргізеді.

Қазақстан экономикасы әлемдік шикізат нарықтарының құбылмалылығының ұлғаюымен және біздің еліміздегі әлемдік экономиканың нашарлауымен байланысты рецессияны бастан өткеріп жатқан жағдайда, экономикалық жағдайдың одан әрі нашарлауын болдырмау және осы мәселелер бойынша шешім табу үшін мемлекеттік және жеке күш-жігерді біріктірудің объективті қажеттілігі бар. Халықаралық тәжірибеге негізделген мемлекеттік-жекеменшік әріптестік туралы Заңы отандық және шетелдік инвесторларды қолдау шараларының кең ауқымын қамтиды. Жаңа заңға сәйкес, мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің негізгі мақсаты экономиканың әртүрлі секторларында және Қазақстанның әртүрлі өңірлерінде жобаларды іске асыру үшін жеке компаниялардың (компаниялар мен банктердің) қаражаты мен тәжірибесін тарту болып табылады. МЖӘ Қазақстан экономикасының басқа секторларын дамыту үшін негіз болып табылатын және елдегі орнықты экономикалық өсудің негізі болып табылатын инфрақұрылым мен әлеуметтік объектілерді құруға және жаңғыртуға ерекше назар аударады. Бұл мемлекетке республикалық маңызы бар жобаларды іске асыру мәселесін шешуге мүмкіндік береді және салықтар мен басқа да қажетті алымдардан түсетін қаржылық түсімдерді ұлғайту, мысалы, жұмыспен қамтуды арттыру арқылы елдің экономикалық дамуына оң әсер етеді. Жеке секторды дамыту жобалары, ең алдымен, бизнесті дамытуға және жоғары пайдаға қызығушылық тудырады. Сонымен қатар, мұндай күш-жігерге қатысу, бір жағынан, коммерциялық кәсіпорындар үшін өзіндік бәсекелестік тудыру арқылы мемлекеттік сектордың экономикалық тиімділігін арттырады. Екінші жағынан, МЖӘ тетігін макроэкономикалық тұрақсыздық кезеңінде жеке секторды қолдау нысаны ретінде қарастыруға болады. "Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік туралы" Қазақстан Республикасының Заңы мемлекет пен жеке сектор арасындағы тараптар арасындағы қатынастардың өзара іс-қимылы туралы қалыптасқан қатынастарды реттейді, мемлекеттік-жекеменшік әріптестік тұжырымдамасын, яғни мемлекеттік серіктес пен жеке серіктестің осы заңда белгіленген сипаттамаларға сәйкес келетін ынтымақтастық нысанын қалыптастырады.

Мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің негізгі міндеттері:

- Қазақстан Республикасының тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету мақсатында мемлекеттік әріптес пен жекеменшік әріптестіктің тиімді өзара іс-қимылы үшін жағдай жасау;
- Халықтың инфрақұрылымы мен тіршілігін қамтамасыз ету жүйелерін дамыту үшін мемлекеттік серіктес пен жеке серіктестің ресурстарын біріктіру арқылы ел экономикасына инвестициялар тарту;
- халықтың және басқа да мүдделі тараптардың мүдделері мен

қажеттіліктерін ескере отырып, тауарлардың, жұмыстардың және қызметтердің қолжетімділігі мен сапасын жақсарту;

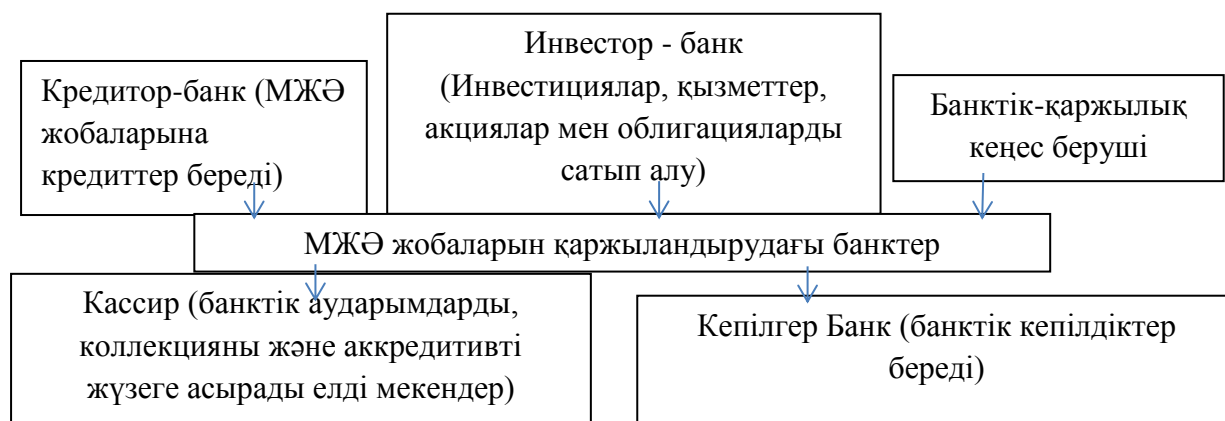
- қоғамның инновациялық белсенділігін арттыру болып табылады [2].

Несиелеу процесін жүзеге асыру кезеңінде банктер мен мемлекеттің жобалары бойынша тәсілдері көп жағдайда сәйкес келеді және ақша қаражатының мақсатты пайдаланылуын, сондай-ақ жоба бойынша техникалық-экономикалық құжаттамада белгіленген барлық шарттар мен мерзімдердің орындалуын бақылауға бағытталған. Бұл ретте, жобаны іске асыру кезеңінде де, инвестициядан кейінгі кезеңде де (оның ішінде байланысты компаниялар арасында) ақша ағындарын бақылау, сондай-ақ жоба бойынша техникалық-экономикалық құжаттамаға енгізілген өзгерістерді талдау (өзгерістерге байланысты) сияқты бағыттарда банктердің тәжірибесін қабылдау пайдалы болады деп саналады. Жобаның кредиттен кейінгі мониторингінің міндеттері оны қаржыландыру мақсаттарынан туындайды, осыған байланысты осы кезеңде мемлекет пен банктің көзқарастары біршама ерекшеленеді. Бұл жобалар бойынша мемлекет инвестицияланған жобаның дұрыс жұмыс істеуіне және экономикалық және әлеуметтік ағындарды генерациялауға мүдделі, бұл ретте инвестициядан кейінгі кезеңде инфрақұрылымдық жобалар жағдайында жобадан пайда болмауы мүмкін. Бұл ретте, кредиттік қаражат қайтарылғаннан кейін банк айналым қаражатын толықтыруға, қарыз алушының осы объектімен байланысты экономикалық қызметіне қаражат беретін жағдайларды қоспағанда, банк инвестициялық қаржыландыру объектісіне экономикалық қызығушылығын жоғалтуы мүмкін [3].

Бағдарламалық жобаларды қаржыландыру саласындағы банк ісі негізінен несие берумен байланысты. МЖӘ қаржыландырудың бұл түрін бас компаниядан қарыз ала алатын немесе қаражат ала алатын ықпалды банктер қолдана алады. көптеген инфрақұрылымдық жобалардың ауқымына, олардың ұзақ мерзімді іске асырылуына және жоғары құнына байланысты көптеген коммерциялық банктер ұзақ мерзімді МЖӘ жобаларын төмен пайыздық мөлшерлеменен несиелендіре алмайды.

Жаһанданудың белсенді процестері аясында жобаларды қаржыландыру тетігін халықаралық қайта құру және даму банкі, Еуропалық қайта құру және даму банкі, Халықаралық валюта қоры және жетекші әлемдік инвестициялық банктер капитал тапшылығы бар елдерді қолдау үшін белсенді қолданады. Жобаларды қаржыландыру механизмі қаржылық ресурстарды пайдалану үшін пайдаланылуы мүмкін қаржылық ресурстар мен ресурстарды пайдалануды да қамтиды, халықаралық банк еуропалық несиелер банктік жобаларды қаржыландырудың жалпы ұлттық көзі болып табылады. несиелендіруден басқа, бұл мекемелер инвестициялық кеңесші ретінде мемлекеттік-жекеменшік серіктестік жобаларын қаржыландыруға қатысады. Бұл жобаның құнына және оны жүзеге асыру мерзіміне әсер етуі мүмкін барлық факторларды егжей-тегжейлі сипаттауға мүмкіндік береді [4].

МЖӘ жобаларын қаржыландыру құрылымында қарыз қаражатының басым болуын ескере отырып, жоғарыда аталғандар қатарындағы ғалымдардың едәуір саны оны іске асыру банктік кредиттеу қағидаттарында жүзеге асырылады. Алайда, банктердің жобалық қаржыландырудағы функциялары несиелеуге қарағанда әлдеқайда кең. Олар жобаны қаржылық қолдауды қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар басқара отырып (жобалау компаниясының құрылтайшыларын таңдауға, жобалық құжаттаманы дайындауға, жобаның тәуекелдерін бағалауға, жобаларды басқаруға, олардың іске асырылуын тұрақты бақылауға және т.б. қатысу арқылы) және есеп айырысу, кеңес беру, кепілдік және басқа да функцияларды жүзеге асырылады, МЖӘ жобасының тікелей қатысушылары 1 суретте көрсетілген (Сурет 1).

Сурет 1 - Мемлекеттік-жекешелік әріптестікті жобалық қаржыландырудағы банктердің рөлі

Мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің отандық тәжірибесінде жобалық қаржыландыру қаржыландырудың жаңа нысаны болып табылады, оның саласындағы заңнама салыстырмалы түрде жақында пайда болды. 2022 жылы басталған экономиканың құрылымдық қайта құрылуына және халықаралық қаржы ұйымдарымен өзара іс-қимылдың нақты тоқтатылуына байланысты жобалық қаржыландыруды мемлекеттік қолдауда даму институттары, сондай-ақ Қазақстанға достық мемлекеттердің қатысуымен ұлттықтан жоғары даму институттары басты рөл атқарады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, екінші деңгейдегі банктердің МЖӘ жобаларына қатысуына қатысты келесі болжамдар жасауға болады:

1. Екінші деңгейдегі банктер банктік инвестицияларға қатысты инвестициялық даму жобаларын қаржыландыруға қатысушы бола алады. Осы болжамды іске асыру үшін инвестициялық жобаларды талдауға қатысты жалпы ұстанымдарды әзірлеу және келісу, сондай-ақ қажет болған жағдайда Қазақстан Республикасының кейбір заңды және заңға тәуелді актілеріне өзгерістер енгізу қажет.
2. Екінші деңгейдегі банктер қосымша қаржыландыру көздері ретінде әрекет ете алады, өйткені ірі инвестициялық жобаларды жүзеге асыру кезінде қарыз алушы компанияның айналым қаражаттарының бір бөлігі оларды іске асыруға алаңдауы мүмкін және өтімділіктің бұзылу қаупі бар. Дәл осындай жағдайлар үшін банкте өтімділік тәуекелімен жағдайдың туындауына жол бермейтін айналым қаражатын толықтыруға арналған лимит сияқты қаржы құралы бар.
3. Ел үшін банктердің даму жобаларына қатысуы оң әсер етеді, әр түрлі деңгейдегі бюджеттерге жүктемені азайтады және көптеген жобаларды жүзеге асыру мүмкіндігін арттырады, осылайша әлеуметтік-экономикалық әсердің кең спектрін алады (экономикалық өсу, шығындарды үнемдеу, бюджет кірістері, жұмыссыздықтың төмендеуі және т.б.). Сонымен қатар, банктердің даму жобаларына қатысуын қаржы секторына жанама мемлекеттік қолдау ретінде қарастыруға болады. Құралдарды кеңейту және банктердің заңды және жеке тұлғаларға көрсететін қызметтерінің сапасын жақсарту арқылы бұл, сайып келгенде, экономиканың нақты секторына оң әсер етеді.
4. Екінші деңгейдегі банктер үшін даму жобаларына қатысу сапалы активтердің көлемі мен үлесінің өсуі тұрғысынан оң әсер етеді, бұл өз кезегінде пайыздық кірістердің өсуіне, провизияларды қалыптастыруға жұмсалатын шығындардың төмендеуіне және нәтижесінде таза пайданың өсуіне әкеледі.
5. Банктер мен мемлекеттің инвестициялық жобаларды іске асырудағы ынтымақтастығы инвестициялық қаржыландыру бөлігінде екі тараптың әдістері мен тәсілдерінің тізбесін

айтарлықтай толықтыра алады. Тәжірибе алмасу жеке және мемлекеттік секторлардағы жобаларды басқару процесінің тиімділігін арттыруға көмектеседі [5].

МЖӘ, әдетте, жобалық қаржыландыру пайдаланылатынын, ал Қазақстанның жетекші банктерінің ағымдағы талаптары жобаға 20% - дан аспайтын мөлшерде өз қаражатын инвестициялауды көздейтінін ескере отырып, МЖӘ нарығындағы банк капиталының жоғары көлемін бағалауға болады. Айта кету керек, Жаһандық инфрақұрылымдық орталықтың зерттеулеріне сәйкес, мұндай қаржыландыру құрылымы табысы төмен және орташа елдерге де, дамыған елдерге де тән. Елдердің екі тобы үшін де банктік қаржыландыру үлесі (халықаралық қаржы ұйымдарының кредиттерін және қаржыландырудың жалпы көлемінде елеусіз үлесті алатын қайтарымды мемлекеттік қаржыландыруды қоса алғанда) 60-65% диапазонында ауытқиды. Осылайша, мемлекеттік-жекеменшік әріптестік негізінен үш жақты ынтымақтастық деп айтуға болады. Егер қаржыландыру ұйымының көзқарасы бойынша жоба банкке жатпайтын болса, онда серіктестік мүмкін болмайды. Іс жүзінде бұл тіпті жасалған концессиялық келісімнің болуы инфрақұрылымдық нысанның құрылысына немесе жаңартылуына кепілдік бермейді дегенді білдіреді [6].

Жобаның қаржылық жабылуын қамтамасыз ету, басқаша айтқанда, жобаға қаржыландыру ұйымын қызықтыру қажет. Банк ұйымын жобаға тартудың негізгі шарттары жобаны дайындаудың жоғары сапасы (жобаның техникалық және құқықтық аспектілерін пысықтау), коммерциялық ұйымның меншікті қаражатының болуы, инвестордың беделі, осыған ұқсас жобаларды іске асыру тәжірибесінің болуы болып табылады, осылайша мемлекеттік-жекеменшік әріптестік негізінен үш жақты ынтымақтастық болып табылады деп айтуға болады. Егер қаржыландыру ұйымының көзқарасы бойынша жоба іске асырылмаса, онда серіктестік мүмкін болмайды. Іс жүзінде бұл тіпті жасалған концессиялық келісімнің болуы инфрақұрылымдық нысанның құрылысына немесе жаңартылуына кепілдік бермейді дегенді білдіреді. Атап айтқанда, егер қаржы институтынан тікелей келісімшартқа қол қою талап етілсе, сондықтан күтпеген жағдайлар туындаса және субсидия иесі қарызды өтей алмаса, бұл жауапкершілік мемлекеттік тарапқа жүктеледі. Ұлттық және қайталама банктердің бірлесіп қаржыландыру жобаларын табу, әзірлеу және келісу мәселелерін шешу, банктердің даму жобаларын іске асыруға толық қатысуы үшін Қазақстан республикасының заңнамасына тиісті түзетулер енгізу.

ҚР Ұлттық Банкінің іс-шаралары біздің елімізде жобалық қаржыландыруды дамытуды айтарлықтай ынталандырады. Алайда, шетелдік аймақтармен салыстырғанда жобалық қаржыландыру түрінде жүзеге асырылатын жобалар мүмкіндігінше жиі жүзеге асырылмайды. Бұл тәжірибенің себептері келесідей:

1. Құрылымдау тұрғысынан бұрын іске асырылған жобалар бойынша жалпыға қолжетімді және түсінікті статистиканың болмауы.
3. Жобалық қаржыландыру саласында кең және жақсы дамыған заңнамалық базаның болмауы.
4. Осы салада білікті кадрлардың көп болмауы және нәтижесінде: жобаларды пысықтау мен талдаудың ұзақ мерзімдері.
5. Қолайлы инвестициялық ахуалдың болмауы, оның ішінде геосаяси тұрақсыздыққа байланысты.
6. Кәсіпорындар мен банктерде жобалық қаржыландыру бойынша жобаларды басқарудың төмен деңгейі.
7. Инвестициялық жобаларды іске асыру кезінде тәуекелдер мен кірістіліктің оңтайлы арақатынасын қамтамасыз ететін қаржы құралдарының кең таңдауының болмауы.

Қорытынды

Қазақстанда жобалық қаржыландыруды дамыту мен жетілдірудің бірнеше бағытын бөліп көрсетуге болады.

1. Нарықты дамыту және консультациялық және сақтандыру қызметтерінің сапа деңгейін арттыру. Әлемдік тәжірибеде 100% жағдайда жобалық қаржыландыруды іске асыруға әртүрлі

сақтандыру және консалтингтік компаниялар, әсіресе ұзақ мерзімді жобаларды іске асыру кезінде қатысады.

2. Тәуекелдерді сақтандыру саласындағы мемлекеттің рөлін күшейту. Жобалық қаржыландыруды іске асыру кезінде мемлекетті кепіл ретінде қарау мүмкіндігі пайда болады.

3. Жобалық қаржыландыруды іске асыруды салықтық ынталандырудың тиімділігін арттыру. Жобалық қаржыландыруға қатысушыларға жеңілдіктер беру тұрғысынан салық заңнамасына түзетулер әзірленеді.

4. Банкаралық ынтымақтастықты ынталандыру. Инвестициялық жобада бірлесіп жұмыс істеу кезінде банктердің өзараіс-қимылының неғұрлым тиімді схемаларын пайдаланады.

5. Жобалық қаржыландыруды жүзеге асыру процесінде пайдаланылатын құралдар жиынтығын әзірленеді және ұлғайтылады [7].

Осылайша, Қазақстанда МЖӘ жобалық қаржыландыруды дамыту банк қызметінің жеткілікті тәуекелді бағыты болып табылады. Ол экономиканы құрылымдық қайта құру кезеңінде белгілі бір қосымша серпін алады және реттеуші мен даму институттары тарапынан ынталандыру объектісі болып табылады. Бұл ретте, бұл сала өзінің дамуында айқын проблемалардан айырылмайды, бұл мемлекет тарапынан да, коммерциялық құрылымдар тарапынан да жүйелі назар аударуды талап етеді.

Мемлекеттік-жекеменшік серіктестікті жүзеге асыру институционалдық қайта құруларға өзгерістер енгізуді талап етеді, мысалы:

-мемлекеттік-жекеменшік әріптестік жобаларын қалыптастыратын және іске асыратын мамандарды даярлау үшін ғылыми-білім беру саласындағы қызметтерді кеңейту;

-мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің әлеуетті жобалары, оны іске асыру ерекшеліктері туралы ақпараты бар пайдаланушыларға кеңінен қол жеткізу үшін ашық порталдарды әзірлеу;

-мемлекеттік-жекеменшік әріптестік жобаларын реттеуші орган тұрғысынан ғана емес, әдіснамалық қамтамасыз ету мәселелері бойынша да мемлекеттік қолдау.

Банктердің қатысуы МЖӘ мәмілелерін дайындау және басқару сапасын арттыруға ықпал етеді, жобадағы тәуекелдерді бөлуге әсер етеді. Бұл ретте өз қызметінде қаржыландыру ұйымдары клиенттік базаны кеңейтуге және операциялық шығындар мен тәуекелдерді төмендетуге ұмтылу сияқты тек қана нарықтық уәждерді басшылыққа алады. Алдыңғы кезеңдерде бұл банктердің МЖӘ нарығына Елеулі ықпалына ықпал етті, алайда қазіргі жағдайда банк капиталын тарта отырып, МЖӘ – ні одан әрі дамыту оның жоғары құнына байланысты қиынға соғады және мұнда қызметінің негізгі бағыты МЖӘ жобаларын қаржыландыруды тартуға арналған шығындарды азайту болып табылатын мемлекеттің рөлі артады.

Әдебиеттер тізімі

1. Жаксылыков Т.М., Ткаченко М.В. Практическое руководство для инвесторов. – 2018. – № 2. – С. 21-85.
2. Жилкибаева М.А. Государственно-частное партнерство в Казахстане: оценка динамики, институциональное обеспечение, приоритеты развития // Экономика в Центральной Азии (JournalofCentralAsiaEconomy). – 2020. – Т. 4. № 4. – С. 311-328.
3. Uzakova Sh., Nurlanov A. Public-private partnership in gaining sustainable development goals in Kazakhstan // Central Asian Economic Review. - 2021. -P. 131-140.
4. Серов С.И. Особенности проектного финансирования в России: проблемы и перспективы // Вестник Евразийской науки. - 2022.- № 5. Том 14. - С 1–13.
5. Цехомский Н.В., Тихомиров Д.В. Значимые инвестиционные проекты: общие проблемы реализации и привлечение частных средств // Бизнес. Общество. Власть. 2021. № 4 (42). С. 158–167.
6. Плясова С.В., Сероштан С.М. Финансовые технологии в глобальном мире: основные тренды развития // Экономические системы. 2024. Т. 17, № 1 (64). С. 85–98.
7. Березина А.А., Омаров М.М. Коробочное решение в сфере жилищно-коммунального хозяйства как универсальная форма трехстороннего взаимодействия в государственно-

З. А. Бигельдиева, Ж. Буртебаев, Ж. Макен

к. э. н., доцент, обучение им. М. Ауезова, Шымкент, Казахстан

магистрант, обучение им. М. Ауезова, Шымкент, Казахстан

студент, учеба им. М. Ауезова, Шымкент, Казахстан

*Автор для корреспонденции: zarenavip@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ БАНКОВ В ФИНАНСИРОВАНИИ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Аннотация

Для формирования стратегии устойчивого развития Казахстана особую роль играет развитие государственного и частного партнерства, местные власти взаимодействуют с предприятиями на основе оптимального распределения риск-выгодных обязательств. Это новый и эффективный способ привлечения инвестиций, поскольку это партнерство может не только стимулировать экономический рост, но и развивать важную инфраструктуру в обществе. Кроме того, законами Республики Казахстан не полностью установлено формальное определение понятия государственной собственности и полные положения их формы. Любой инвестиционный проект заинтересован только в том случае, если он гарантирует банкам возмещение средств, полученных в долларах США, и выплату полученных процентов. В этой статье обсуждается возможность сотрудничества между государством и банками по финансированию государственно-частного партнерства. Изучены методы оценки инвестиционных проектов банков второго уровня и государственных органов, изучены их сходства и различия в различных аспектах. На основе анализа делается вывод о возможных направлениях совместной деятельности. Предлагаются направления развития сотрудничества между правительством и банками.

Z. A. Bigeldieva, Z.A. Bigeldieva, J. Bortebaev, J.Maken

candidate of Economic Sciences, Associate Professor, M. Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan master's student, M. Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

student, M. Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

*Corresponding author's email: zarenavip@mail.ru

PROSPECTS FOR BANKS ' PARTICIPATION IN FINANCING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP PROJECTS

Abstract

The development of public and private partnerships plays a special role in shaping Kazakhstan's sustainable development strategy, as local authorities interact with enterprises based on the optimal allocation of risk-benefit obligations. This is a new and effective way to attract investment, as this partnership can not only stimulate economic growth, but also develop important infrastructure in society. In addition, the laws of the Republic of Kazakhstan have not fully established the formal definition of the concept of State ownership and the full provisions of their form. Any investment project is interested only if it guarantees banks a refund of funds received in US dollars and the payment of interest received.

This article discusses the possibility of cooperation between the government and banks on financing public-private partnerships. The methods of evaluating investment projects of second-tier banks and government agencies have been studied, their similarities and differences in various aspects have been studied. Based on the analysis, a conclusion is drawn about possible areas of joint activity. Directions for the development of cooperation between the government and banks are proposed.

Key words: analysis of investment projects, financing of PPP projects by banks, cooperation between banks and the state.

Қатынасхаттар үшін жауапты автор туралы ақпарат:

З. А. Бигельдиева, e-mail: zarenavip@mail.ru

Information about the author responsible for contacts:

Z. A. Bigeldieva, e-mail: zarenavip@mail.ru

Информация об авторе, ответственном за сообщения:

З. А. Бигельдиева, e-mail: zarenavip@mail.ru